

πρὸς τὴν πυθαγοραΐζουσαν γένεσιν τοῦ σύμπαντος, διὰ τὴν ὁποῖαν ἰσχύουσι καλλιτεχνικαὶ μᾶλλον ἢ λογικαὶ ἀρχαί, αἱ ὁποῖαι ὡς ἐκ τούτου διὰ τῶν συσσωρευομένων καὶ ἐνισχυομένων ἐκφράσεων ἐπιφυλάξεως δηλοῦσιν ὅτι ἐπιθυμοῦσι νὰ κριθῶσι μᾶλλον ὡς ἀπλῶς δυνατὰ καὶ πιθανὰ.

Ὅσον ὅμως ἀτελὴς καὶ ἐν τῇ περαιτέρῳ ἀναπτύξει, μάλιστα ἐν γνώσει αὐθαίρετος καὶ ἂν παρίσταται ἡ θεωρία αὕτη τῆς ὕλης, ἰδίως παραβαλλομένη πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς σημερινῆς ἐπιστήμης, ἐν τῇ θεμελιώδει αὐτῆς τάσει μένει πιστὴ εἰς τὴν κατεύθυνσιν τὴν ὁποῖαν ἀπὸ τοῦ «Παρμενίδου» καὶ ἐντεῦθεν ἀκολουθεῖ ὁ τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὴν ἐπιστήμην τῆς πείρας καὶ μάλιστα ἐπιμαθηματικῶν ἀρχῶν. Οὐδαμοῦ μάλιστα παρὰ Πλάτωνι πλησιάζει ὁ αἰσθητὸς κόσμος, ὁ κόσμος τῆς γενέσεως, τόσον πρὸς τὴν σημασίαν τινὸς τοῦ ὁποῖον εἶνε, ἐν τοσοῦτῳ θετικῇ καὶ συγκεκριμένη μορφῇ ὅσον ἐνταῦθα διὰ τῆς παραδοχῆς τοῦ χώρου ὡς σταθεροῦ, μονίμου συστήματος τόπων ἐπὶ τοῦ ὁποῖου εἶνε δυνατόν νὰ καθορισθῇ ἡ μεταβολὴ αὐτῶν τούτων τῶν κατηγορουμένων ἀποκτώσα οὕτω «στήριγμα ἐπὶ τοῦ εἶναι». Ἡ ἐμελλῶσις ὅμως αὕτη εἶνε λογικὴ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους καὶ στηρίζεται ἀποκλειστικῶς μόνον ἐπὶ τῶν νομίμων ὄρων τῆς κρίσεως, ἐπὶ τῶν ὄρων τῆς βεβαιότητος, τῆς ἀναφορᾶς τῶν κατηγορουμένων τῆς διανόησεως εἰς τὸ χτῆς πείρας. Ἡ σημασία τῆς Ἰδέας ὡς νόμου καὶ μάλιστα νῦν ἐν τῇ ἀδιασπίαστω συναναφορᾷ αὐτῆς πρὸς τὸ προβληματικὸν ἀντικείμενον τῆς πείρας, μᾶς δίδει τὴν κλεῖδα πρὸς κατανόησιν καὶ τούτου τοῦ ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἐντεῦθεν πεισματωδέστερον παρανοηθέντος συγγράμματος.

2. Οἱ Νόμοι.

Προκειμένου νὰ περιγράψωμεν τὴν περὶ τῶν Ἰδιῶν θεωρίαν, μόνον ἐν εἴδει παραρτήματος καὶ ἐν συντομίᾳ εἶνε δυνατόν νὰ ἔχη τὴν ἀξίωσιν νὰ ἐξετασθῇ τὸ τελευταῖον ἔργον τοῦ Πλάτωνος: οἱ Νόμοι. Ὅσον καὶ ἂν τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ, ἀπὸ ἠθικῆς, κοινωνικο-πολιτικῆς καὶ κοινωνικοπαιδαγωγικῆς ἀπόψεως, δικαιολογῇ τὸ ζωηρότερον ἐνδιαφέρον τὸ ὁποῖον τελευταίως ἤρξαντο ἐκ νέου ἐπιδεικνύοντες οἱ συγγραφεῖς διὰ τὸ σπουδαῖον καὶ μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδος αὐτοῦ τοῦτο βιβλίον, παραιτεῖται οὐχ ἥττον τοῦτο σχεδὸν ἐντελῶς θεωρητικῶν βάσεων, εἶνε δὲ ἀδύνατον νὰ παραγνωρίσῃ τις ὅτι ἐξ ἐπίτηδες ἀποφεύγει ἰδίως τὰς διαλεκτικὰς συζητήσεις. Καὶ εἰς τὰ ὀλίγα χωρία ὅπου θίγονται ζητήματα τῆς ἐν γένει μεθόδου, κατὰ τοσοῦτον στοιχειώδη τρόπον ἐπεξηγεῖται καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ τί εἶνε ἀφηρημένη ἔννοια κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λέξιν (895 DE, πρὸβλ. 963 C, 965 C), ὥστε ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ βιβλίον τούτο

ἔγγραφή ἀπὸ σκοποῦ δι' ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι, ὡς ὁ Κλινίας καὶ ὁ Μέγίλλος, δὲν ἔχουσιν οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην γνῶσιν περὶ διαλεκτικῆς. Διὰ τοῦτο δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἀντλήσωμεν ἐκ τοῦ ἔργου οἷασδήποτε ἐπὶ διαλεκτικῶν ζητημάτων νέας ἰδέας αἱ ὅποια νὰ φθάνωσι πέραν τῶν μέχρι τοῦδε συγγραμμάτων ἢ τῶν ὁποίων τὰ πορίσματα νὰ δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ἔστω καὶ πρὸς ἄμεσον ἐπιβεβαίωσιν ἢ ἐπεξήγησιν ἐκείνων.

Φαίνεται ὁμῶς ὅτι συγγραφεῖς τινες παραδέχονται ἀκόμη ῥίζοσπαστικωτέραν γνώμην, ὅτι ταῦτέστιν εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ὁ Πλάτων ἀπαρνεῖται αὐτόχρημα τὴν ἐπιστημονικὴν ἀποψιν τῶν προγενεστέρων αὐτοῦ συγγραμμάτων ἀντικαταστήσας τὴν διαλεκτικὴν θεμελίωσιν διὰ φυσικοφιλοσοφικῆς καὶ τέλος διὰ θεολογικῆς τοιαύτης. Τὸ τοιοῦτον εὐθύς ἐξ ἀρχῆς εἶνε ἡκιστα πιθανόν. Τοῦλάχιστον, καὶ ἰδίως, ὁ Ἀριστοτέλης ὁ ὅποιος τόσον συχνὰ ἀναφέρεται εἰς τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ Πλάτωνος, οὐδένα λόγον κἀμνεὶ περὶ ἐγκαταλείψεως τῆς περὶ τῶν Ἰδεῶν θεωρίας, τοῦναντίον ὁμῶς περὶ μετασχηματισμῶν τῆς θεωρίας οἱ ὅποιοι δὲν εὐρίσκονται εἰς τὰ συγγραμματα τοῦ Πλάτωνος, οἱ ὅποιοι ὁμῶς καὶ ἐν τῇ σχολῇ αὐτοῦ ἐξηκολούθησαν νὰ ἔχωσιν ἐπίδρασιν τινα καίτοι ὄχι πολὺ γόνιμον. Ἄλλως τε οἱ «Νόμοι», καὶ μετ' αὐτῶν τὸ ἔργον Ὀλοκλήρου τοῦ βίου τοῦ Πλάτωνος, τελευτῶσιν ἐν τῇ ἀξιῳσει θεωρητικῆς λογοδοσίας καὶ δὴ κατὰ τὴν μέθοδον τῶν Ἰδεῶν (μία Ἰδέα 965 C, μέθοδος, αὐτόθι) ὡς ἀπαραιτήτως ἀναγκαία ὑποστηρίζεται (966 B) ἡ «ικανὴ» ἀπόδειξις ὅσον ἀφορᾷ τὴν «μίαν Ἰδέαν» τῆς ἀρετῆς, καὶ κατόπιν γενικώτερον τοῦ ὄραίου καὶ τοῦ ἀγαθοῦ (966 A).

Ὡς κύρια ἀντικείμενα τῆς ἀποδείξεως ταύτης μνημονεύονται 1) ἡ προτεραιότης τῆς ψυχῆς ἐν σχέσει πρὸς τὸ σῶμα 2) ἡ κατὰ νόμον τάξις τῶν κινήσεων τῶν οὐρανίων σωμάτων (966 DE) εἰς τὰ ὅποια ὡς προϋπόθεσις χρησιμεύουσιν αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι (967 D). Ταῦτα δὲ ἀκριβῶς εἶνε καὶ τὰ μόνα προβλήματα θεωρητικῆς φιλοσοφίας τὰ ὅποια θίγονται ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ. Ἀλλὰ τὰ αὐτὰ ἀκριβῶς ζητήματα εὐρίσκοντο ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ἐνδιαφέροντος εἰς τὰ τελευταίως ὑφ' ἡμῶν ἐξετασθέντα συγγραμματα χωρὶς ὁμῶς διὰ τοῦτο νὰ θυσιασθῇ καὶ τὸ ἐλάχιστον ἐκ τῆς διαλεκτικῆς θεμελιώσεως. Ἰδίως ἐν τῷ «Τιμαίῳ» τὸ κύριον θέμα ἦτο ἡ κοσμολογία καὶ κοσμο—ψυχολογία ἡ ὅποια, καίτοι ἔχουσα ἴδη ἰσχυρὸν θρησκευτικὸν χρωματισμὸν, εὐρίσκετο οὐχ ἥττον ἐν στενωπότητι σχέσει πρὸς τὴν διὰ τῆς ἐξετάσεως τῆς ἐννοίας τοῦ χώρου ἀκόμη ἐμβριθεστέραν καταστάσαν, κατὰ τὰ λοιπὰ ὁμῶς τοὺς παλαιοὺς τύπους διατηροῦσαν, περὶ τῶν Ἰδεῶν θεωρίαν. Ἐὰν οἱ «Νόμοι» δὲν ἐπανέρχονται ἐπὶ τῶν θεμελιωδῶν ζητημάτων τῆς διαλεκτικῆς, δικαιολογεῖται τοῦτο τοσοῦτον ἐκ τῆς ἀπαραγνώριστου πρακτικῆς προθέσεως τοῦ ἔργου ὥστε οὔτε κατὰ τὸ φαινόμενον κἂν ἔχει τις δίκαιον νὰ συμπεράνη ὅτι θυσιάζεται ἡ διαλεκτικὴ.

Βεβαίως θὰ ἀπετέλει τοῦτο μεταβολὴν τῆς ἀρχῆς εἰάν ἐπρόκειτο ὑπάρ-

χον τι τ. ἔ. ὁ θεός, ἡ ψυχὴ τοῦ σύμπαντος ἢ ὁ νοῦς τοῦ σύμπαντος νὰ καταλάβωσιν ἐνταῦθα τὴν θέσιν τὴν ὁποίαν κατεῖχεν ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ συστήματι τοῦ Πλάτωνος ἢ Ἰδέα καὶ ἐν τέλει ἢ Ἰδέα τῶν Ἰδεῶν, ταῦτόσημος πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς λογικότητος. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἀποκλείσωμεν ἐνταῦθα διὰ τελευταίαν φορὰν τὴν τοιαύτην ὑποψίαν ἀρκεῖ τὸ μοναδικὸν σχεδὸν καὶ ἀπλοῦν γεγονὸς ὅτι, καίτοι βεβαίως ἡ προτεραιότης τῆς ψυχῆς ἀπέναντι τοῦ σώματος ὑποστηρίζεται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος μετὰ τῆς αὐτῆς ἐνταῦθα ὡς καὶ μέχρι τοῦδε ἐπιμονῆς, αὕτη (ἡ ψυχὴ) οὐχ ἦττον ἀποτελεῖ μόνον τὸ πρῶτον μετὰ ξὺ τῶν γεγεννημένων· αὕτη εἶνε, εἰάν τις περιληπτικῶς ἐκφράσωμεν τὴν ἐν τῷ δεκάτῳ βιβλίῳ (966 E) ἐν ἐκτάσει παρεχομένην ἀπόδειξιν, τὸ πρεσβύτερον (τ. ἔ. μᾶλλον ἀρχέγονον, προγενέστερον) καὶ θειότερον πάντων ἐκείνων ἐκ τῶν ὁποίων «ἢ ἀλλοίωσις» (ἢ ἀέναν οὐσίαν) ἢ (967 D) τὸ ἀρχεγονώτερον πάντων ἐκείνων τὰ ὁποῖα μετέσχον τῆς γενέσεως (γονῆς) ἢ (κατὰ τὸ 896 A) ἢ ψυχὴ εἶνε τὸ πρῶτον, τοῦτέστιν ἢ «πρώτη γένεσις καὶ ἀλλοίωσις». Ἡ ψυχὴ κατὰ ταῦτα δὲν εἶνε εἰς θέσιν νὰ συναγωνισθῇ πρὸς τοιαύτας ἀρχὰς αἱ ὁποῖαι προηγοῦνται πάσης γενέσεως, πίσης ἀλλοιώσεως τὰς ὁποίας καθιστῶσι τὸ πρῶτον δυνατὰς: πρὸς τὸν καθορισμὸν καὶ τὴν ἀοριστίαν, τὸ ἓν καὶ τὰ πολλά, τὸ ταῦτὸν καὶ τὸ διάφορον, τὸ πρότυπον, τὸν χῶρον καὶ καθ' ἑξῆς· ἀλλὰ τὸ ζήτημα ἀφορᾷ τὴν προτεραιότητα μόνον ἐντὸς τοῦ πεδίου τῆς γενέσεως ἢ, ὡς ἐκφράζεται ὁ «Φίληβος» τοῦ γεγεννημένου Εἶναι. Οὐδὲ ἴχνος ὑπάρχει ἐνταῦθα παρεκκλίσεως ἀπὸ τῆς μέχρι τοῦδε πορείας, παρελείφθησαν μόνον τὰ δεδομένα τὰ ὁποῖα ὡς ἐκ τῆς ὅλης διατάξεως τοῦ ἔργου, δὲν ἐπρόκειτο νὰ συζητηθῶσιν ἐκ νέου ἐνταῦθα· ἐνῶ τὰ πορίσματα, ἐκ συμφώνου καὶ κατ' αὐτὸ ἀκόμη τὸ ὕφος πρὸς τὸν «Ἰμαίον» καὶ τὸν «Φίληβον», ὄχι μόνον διετηρήθησαν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἐμπειρικῆς ἀπόψεως ἀκόμη περαιτέρω ὀνεπτύχθησαν.

Θὰ ἦτο σχεδὸν δυνατόν, ἐν σχέσει πρὸς τὸν σκοπὸν ἡμῶν, νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὴν ἀπλὴν ταύτην ἐπεξήγησιν. Δὲν θὰ εἶνε ὅμως καὶ ἐντελῶς ἄμοιρον ἐνδιαφέροντος νὰ εἰσέλθωμεν συντόμως εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς ἀποδείξεως διὰ τὴν προτεραιότητα τῆς ψυχῆς ἐν τῷ δεκάτῳ βιβλίῳ καὶ κατόπιν εἰς τὰς ὀλίγας παρατηρήσεις τοῦ ἑβδόμου βιβλίου ὡς πρὸς τὰ μαθηματικά καὶ τὴν κοσμολογίαν.

1. Ἡ προτεραιότης τῆς ψυχῆς (σελ. 889—899).

Πρόκειται, ὡς ἐγένετο τοῦτο κατὰ σειράν εἰς τὸν «Σοφιστήν», τὸν «Πολιτικὸν» τὸν «Φίληβον» καὶ τὸν «Ἰμαίον» νὰ ἐκριζωθῇ ἡ γνώμη ὅτι ὁλόκληρος ἡ γένεσις στηρίζεται ἀπλῶς ἐπὶ τῆς φύσεως, τῆς ἀνάγκης ἢ τῆς τύχης. Ἡ τελευταία αἰτία τῆς γνώμης ταύτης εἶνε ὅτι θεωροῦσι

τὰς στοιχειώδους οὐσίας τὰς ὁποίας συνηθίζουσι ν' ἀποκαλῶσι φύσιν, ὡς τὸ κύριον τὴν δὲ ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν ὡς τι δευτερεύον, ἐξ ἐκείνων τὸ πρῶτον παραχθὲν (891 C). Γεννᾶται ἄρα τὸ ἐρώτημα: ποῖον ἐκ τῶν δύο ἢ ψυχὴ ἢ αἱ ὑλικάι οὐσίαι εἶνε ἡ κυρία, ποία ἢ δευτερεύουσα αἰτία τῆς γενέσεως καὶ φθορᾶς· τ. ἔ. ποῖον προηγείται τοῦ ἄλλου κατὰ τὸν χρόνον τῆς γενέσεως καὶ ποῖον ἐκ τῶν δύο κυριαρχεῖ περισσότερο ἐπὶ τῆς ἀλλοιώσεως καὶ τῆς μεταβαλλομένης διατάξεως τῶν οὐσιῶν; Ἐὰν ἡ ψυχὴ, τότε αὕτη μᾶλλον ἀνάγκη ν' ἀποκληθῆ «φύσις» διότι διὰ τοῦ ὅρου τούτου πρόκειται νὰ ἐκφράσωμεν, ὡς γνωστόν, τὴν κατὰ χρόνον προτεραιότητα ἀπέναντι τῶν λοιπῶν (892 C).

Ἡ ἀπόδειξις (893 B) ἀκολουθεῖ ἐντελῶς τὴν γνωστὴν πορείαν. Δὲν ὑπάρχει ἀπλῶς μόνον κίνησις ἢ ἡρεμία, ἀλλ' ἀμφότερα ὑπάρχουσι. Ἡρεμία καὶ κίνησις προὑποθέτουσι «χώρον» ἢ «ἔδραν» (*χώρα ἔδρα*, Φιλ. καὶ Τιμ. 893 C). Αἱ κινήσεις διαροῦνται πρωτίστως μὲν ὡς πρὸς τὸν τόπον, ἔπειτα δὲ καὶ ὡς πρὸς τὰς ἄλλας σχέσεις, εἰς διάφορα εἶδη· ἐνταῦθα ἀπαριθμοῦνται δέκα περίου τοιαῦτα εἶδη. Διὰ τὴν προκειμένην ὅμως ἀπόδειξιν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν μόνον ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς κινήσεως ἢ ὅποια ἐκτείνεται ἐπὶ ἄλλων καὶ τῆς αὐτοκινήσεως (894 B). Φανερόν ὅτι αὕτη εἶνε ἡ κυρία ἐκείνη δὲ ἡ δευτερεύουσα (D)· μόνον αὕτη ἀποτελεῖ ἀληθῆ ἐναρξίν «ἀρχὴν» κινήσεως (895 A)· ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν αὕτη δὲν θὰ ἠδύνατο κατ' ἀρχὴν νὰ παραχθῆ κίνησις. Ἦδη ὅμως περὶ ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἐν ἑαυτῷ ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως λέγομεν ὅτι ζῆ (896 C), ζωὴ δὲ ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἐμψύχωσιν· ἄρα ἡ ἐν γένει ἔννοια τῆς ἐμψυχώσεως εἶνε ἰκανότης πρὸς αὐτοκίνησιν. Ἡ ψυχὴ συνεπῶς εἶνε τὸ πρῶτον κατὰ τὴν γένεσιν καὶ τὴν κίνησιν ἢ αἰτία ἢ ἡ ἀρχή, ἢ πηγὴ πάσης ἀλλοιώσεως· ψυχὴ ἐπικρατεῖ ἐπίσης εἰς τὰς κινήσεις τοῦ οὐρανοῦ καὶ μάλιστα λογικῆ ψυχῆ. Τὸ τοιοῦτον ἀποδεικνύεται (εἰς τὸν «Τίμαιον» καὶ ἀλλαχοῦ) ἀπλούστατα διὰ τῆς ἐννόμου τάξεως εἰς τὴν ὁποίαν ὑπόκεινται αἱ κινήσεις τοῦ οὐρανοῦ (897 C). Ἡ ἐνότης τῆς ἀναλλοιώτως ὁμοίας, πάσης τὰς ἀναλογίας τηρούσης, περιο'ικῆς κινήσεως τοῦ σύμπαντος περὶ ἐν ἐκίνητον κέντρον δὲν δύναται ν' ἀποδοθῆ ἢ εἰς μόνην τὴν κυριαρχίαν τοῦ νοῦ· ἢ μᾶλλον ἢ λογικότης τῶν κινήσεων ἀποδεικνύει τὴν ἐνότητα τῆς ἐννόμου τάξεως. Κατωτέρω ἀποδίδεται ψυχὴ καὶ εἰς τὰ καθ' ἕκαστον οὐράνια σώματα καὶ οὕτω «τὸ πᾶν εἶνε πλήρες θεῶν» (899 B) καίτοι δὲν εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ γνωρίζωμεν θετικώτερόν τι ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, τῆς ψυχῆς οὐσης ἀοράτου.

Ἡ πλήρης ὁμοφωνία μεταξὺ τῆς θεμελιώδους σκέψεως τῆς ἀποδείξεως ταύτης καὶ τῆς δοθείσης (ἀνωτέρω σελ. 78) ἐν τῷ «Φαίδρω» ἐνθα ἀπλῶς ἐξήχθη καὶ τὸ ἄλλο συμπέρασμα τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, δὲν χρήζει ἢ ἀπλῆς μνείας. Τί εἶνε κατὰ ταῦτα ἡ προτεραιότης τῆς ψυχῆς; Τί ἀκριβῶς σημαίνει ὅτι αὕτη εἶνε αἰτία, ἀρχὴ τῆς κινήσεως καὶ συνεπῶς τῆς γε-

νέσσωσ και φθορᾶσ και τῆσ ἀλλοιώσεωσ ; Αἰτία ἢ ἀρχὴ ἐν τῆ ἐννοίᾳ ἀπολύτως ἀναλλοιώτου τινόσ, ὡσ αἱ Ἰδέαι, δὲν εἶνε ἐν πάσῃ περιπτώσει διότι και ἡ ἰδία ὑπόκειται εἰσ ἀλλοίωσιν· μόνον διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆ ἐσωτερικῶν κινήσεων (σκέψεων, ἀποφάσεων τῆσ θελήσεωσ κτλ., 897 Α), ὡσ κινήσεων πρώτης τάξεωσ (*πρωτουργοὶ κινήσεισ*) προκαλοῦνται αἱ σωματικαὶ ὡσ κινήσεισ δευτέρας τάξεωσ (*δευτερουργοὶ*). Οὕτω, ταῦτοχρόνωσ, τελειωτικῶσ διαφωτίζονται και αἱ κύρια και δευτερεύουσαι αἰτία του «Τιμαίου». Αὐτῆ αὐτῆ ἡ αἰτία συνίσταται ἐνταῦθα εἰσ κινήσεισ, αὐτῆ αὐτῆ εἶνε : συμβαίνειν, ἀλλοίωσισ τοῦτέστι πρωτογενὲσ συμβαίνειν, ἀλλοίωσισ.

Ἐν τούτῳ κείται μικρά τισ παρέκκλισισ ὡσ πρὸσ τὰ προηγουμένωσ παραδεκτὰ γενόμενα ἐν σχέσει πρὸσ τὴν αἰτίαν ἢ τὰσ ἀρχάσ· ἡ παρέκκλισισ ἀφορᾶ κατ' οὐσίαν μόνον τὴν χρῆσιν τῆσ λέξεωσ αἰτία ἢ ἀρχή. Αἱ ἐκφράσεισ αὐταὶ ἀνεφέροντο πρότερον, τοῦλάχιστον ὡσ ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰσ τὸ ἀναλλοιώτον, τὰσ Ἰδέασ, ἐνῶ ἐνταῦθα γίνεται χρῆσισ αὐτῶν—ὅπωσ ἄλλωσ τε ὄχι σπανίωσ συνέβη τοῦτο και εἰσ προγενέστερα συγγράμματα μᾶλλον συμφώνωσ πρὸσ τὴν γλῶσσαν τῆσ πρὸ του Σωκράτουσ φυσικῆσ φιλοσοφίασ—ἐπὶ του πρώτου ἐν τῷ πεδίῳ τῆσ γενέσεωσ ἢ αὐτῆσ τῆσ ἀλλοιώσεωσ. Ἡ ταλάντευσισ ὅμωσ αὐτῆ τῆσ σημασίασ τῆσ λέξεωσ «αἰτία» ἢ «ἀρχή» εἶνε πολὺ φυσικὴ και οἰονεὶ γενικὴ. Ἀμρότεραι αἱ ἐκφράσεισ καθ' ἑαυτάσ οὐδὲν περισσότερον σημαίνουσι ἢ τὸ πρῶτον κύριον ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὡσ προϋπόθεσισ κανονίζει τὰσ συνεπειάσ, κατόπιν μόνον ἐρωτᾶται : ἐν τίνι κύκλῳ τὸ πρῶτον, τὸ κατὰ χρόνον προηγούμενον ; Ἐνταῦθα λοιπὸν ἡ ἔρευνα παραμένει ἐπίτηδεσ ἐντὸσ τῆσ σφαίρασ τῆσ γενέσεωσ και ἀπὸ σκοποῦ δὲν ἀνατρέχει μέχρι τοιούτων αἰτιῶν ἢ ἀρχῶν αἱ ὁποῖαι ἐν γένει προηγούνται λογικῶσ τῆσ γενέσεωσ· οὐδόλωσ ὅμωσ ὡσ ἐκ τούτου ἀποκλείονται τοιαῦτα. Ἐν ἄλλαισ λέξεσι δυνάμεθα ὡσ αἰτίαν γεγονότοσ τινόσ νὰ θεωρήσωμεν τὸν νόμον συμφώνωσ πρὸσ τὸν ὁποῖον συμβαίνει τοῦτο, ἢ τὸ προηγούμενον γεγονός πρὸσ τὸ ὁποῖον ἐν αὐτῷ τῷ πεδίῳ τῶν συμβαινόντων συνέχεται ὡσ κατὰ νόμον συνέπεια αὐτοῦ. Ἐν ἐκείνῃ τῆ ἐννοίᾳ αἰτία εἶνε ἡ Ἰδέα, ἐν ταύτῃ ἴσωσ αἱ κινήσεισ τῆσ ψυχῆσ εἰσ τὰσ ὁποίασ, ὡσ νομίζει ὁ Πλάτων ὅτι ἀπέδειξε, ἔπονται αἱ ἐξωτερικαὶ σωματικαὶ κινήσεισ. Τὸ ἐν οὐδόλωσ ἀντιστρατεύεται πρὸσ τὸ ἄλλο. Ἀλλωσ θὰ εὐρίσκετο ὁ «Φαῖδροσ» ἐν ἀντιφάσει πρὸσ ἑαυτὸν ἀφ' ἐνόσ μὲν θεωρῶν τὰσ αὐτοκινήσεισ τῆσ ψυχῆσ ὡσ ἀρχὴν (ἐμμέσωσ δὲ και ὡσ αἰτίαν, *ὄθεν κινήθέντα γενήσονται* (245 Ε) ἀφ' ἐτέρου, ἐν τῷ αὐτῷ εἰσμῷ τῶν ἐννοιῶν, ὑποστηρίζων τὰσ ἀνωτέρας πάσησ γενέσεωσ, ἀπολύτωσ «οὔσασ» Ἰδέασ ὡσ πράγματι τελευταίασ ἀρχάσ ἐξηγήσεωσ, ὡσ αἰτίαν ἐν τῆ ὑψίστῃ σημασία τῆσ λέξεωσ (ἐν τῆ ἀλληγορία του προτύπου κατ' ἀπομίμησιν του ὁποῖου ἐπλάσθησαν τὰ φαινόμενα, 250 Α, Β, 251 Α).

2. Μαθηματικά καὶ Ἀστρονομία (σελ. 817 E—822 C).

Ὅμοίως δὲν εἶνε ὀρθὸν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἐγκατελείφθη ἡ πρότερα ἄποψις ἐκ τοῦ ὅτι τελείως ἐξαφανίζεται ταύτην τὴν φορὰν ἢ ἄλλοτε ὡς ἐπίστεψις πολὺ ὑπερίνω τῶν μαθηματικῶν καὶ τῆς ἀστρονομίας ὑφουμένη διαλεκτικῇ. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἀποδεικνύει καὶ τοῦτο ὅτι τὸ αὐξηθὲν ἐνδιαφέρον τοῦ Πλάτωνος διὰ τὰς συγκεκριμένας ἐπιστήμας εἶνε αὐτοτελὲς μὴ ἐξαρτώμενον ἀπλῶς ἐκ τοῦ διὰ τὴν λογικὴν μέθοδον τοιούτου. Ἄλλ' ἡ μέθοδος ἢ ὁποία διὰ τὰς ἐπιστήμας ταύτας προϋποτίθεται ἐνταῦθα οὐδόλως εἶνε διάφορος ἐκείνης ἢ ὁποία προηγουμένως εἶχε τεθῆ ὡς νόμος αἰσθῶν ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς διαλεκτικῆς. Καὶ ἐνταῦθα ἄρα σιωπηρῶς προϋποτίθεται μᾶλλον ἢ παραγκωνίζεται ἡ διαλεκτικῇ.

Ἐν γένει δύο μόνον εἰδικὰ ζητήματα ἐκ τῶν ἐπιστημῶν τούτων ἐξαίρονται, καὶ αὐτὰ ἀκόμη συντόμως μόνον ὑποδεικνύονται ὡς ζητήματα χωρὶς νὰ ἐξετασθῶσι λεπτομερῶς. Πρῶτον, εἰς τὰς καθαρῶς μαθηματικὰς ἐπιστήμας, τὸ πρόβλημα τοῦ ἀσυμμέτρου. Τοῦτο ἐθίγη ἤδη εἰς τὸν «Θεαίτητον», κέκτηται δὲ διὰ τὸν Πλάτωνα ἀναντιρρήτως βαθεῖαν διαλεκτικὴν σπουδαιότητα. Καίτοι εἰς τὸν «Φίληβον» δὲν ἐξαίρεται ῥητῶς ἡ συνάρεια αὐτοῦ πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἀπείρου καὶ τοῦ καθορισμοῦ, εἶνε οὐχ ἥττον γενικῶς γνωστὸν ὅτι παρὰ τοῖς πυθαγορείοις, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἀρύεται ταύτας ὁ Πλάτων, αἱ ἀρχαὶ αὗται εὑρίσκοντο ἐν στενωτάτῃ σχέσει πρὸς τὰς μαθηματικὰς ἐννοίας τοῦ συμμετρου καὶ τοῦ ἀσυμμέτρου καὶ ὅτι κατ' οὐσίαν ἦσαν ἀπλῶς γενίκευσις τῶν μαθηματικῶν ἐκείνων ἐννοιῶν. Ἡ σύγκρισις πρὸς τοὺς «Νόμους» δίδει ἄλλως τε ἀφορμὴν, προκειμένου περὶ τῆς ταυτίσεως τῆς ἀρχῆς τοῦ καθορισμοῦ πρὸς τὴν τῆς κατ' ἀριθμὸν καὶ μέτρον σχέσεως ἐν αὐτῷ τῷ «Φιλήβῳ» (ὅτι περὶ ἂν πρὸς ἀριθμὸν ἀριθμὸς ἢ μέτρον ἢ πρὸς μέτρον» Φιλ. 25 A, πρβλ. Νομ. 820 C: τὰ τῶν μετρητῶν τε καὶ ἀμέτρων πρὸς ἀλληλα), νὰ σκεφθῶμεν ἰδίως τὸ σύμμετρον διότι τοῦτο, ὡς εἵπομεν, παρὰ τοῖς πυθαγορείοις ἤδη ἀπετέλει τὴν κυρίαν ἐννοίαν τῆς ἀρχῆς τοῦ πέρατος. Ἐὰν παραδεχθῶμεν τὴν συσχέτισιν ταύτην, βλέπομεν ὅτι καὶ μόνῃ ἢ ἕξαρσις τοῦ προβλήματος τούτου, ὑποδεικνύει ἀρκούντως τὴν συνάρειαν τῶν μαθηματικῶν μετὰ τῆς Διαλεκτικῆς.

Τὸ ἄλλο εἰς τὴν ἀστρονομίαν ἀναφερόμενον πρόβλημα (821 B. ἔ. ἰδίως 822 A) ταυτίζεται οὐσιωδῶς πρὸς τὸ ζήτημα τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Simplicius (Ἀριστοτ. περὶ οὐρανοῦ 292 b 24), ὁ Πλάτων ἔθεσεν εἰς τοὺς ἀστρονόμους τῆς σχολῆς αὐτοῦ καὶ διὰ τὴν ἐπίλυσιν τοῦ ὁποίου οὗτοι κατέβαλον πάσας τὰς δυνάμεις αὐτῶν: νὰ εὕρωσι τοῦτέστι τὰς ὑποθέσεις ἐκείνας συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας αἱ φαινομενικῶς ἀκανόνιστοι κινήσεις τῶν πλανητῶν νὰ παρίσταντο ὡς αὐστηρῶς κανονικαί,

ἄνευ ἀντιράσεως πρὸς τὰ φαινόμενα. Ἡ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἐνταῦθα ἐν τοῖς «Νόμοις» διδομένη νύξις ὡς πρὸς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος εἶνε ἀληθὲς ὅτι παραμένει σκοτεινὴ, δὲν εἶνε δὲ ἐνταῦθα ὁ κατάλληλος τόπος, ἴσως μάλιστα ἐν γένει εἶνε τοῦτο ἀδύνατον, διὰ τὰ ἀποφανθῶμεν ὁριστικῶς ὡς πρὸς τὸ ζήτημα ἂν ὁ Πλάτων ἔχει ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ τὴν ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Ἡρακλείδου, καίτοι ὄχι ῥητῶς ὑποστηριζομένην ἀλλ' ὡς πιθανότητα βεβαίως πρὸ ὀφθαλμῶν λαμβανομένην καὶ ἐξεταζομένην ὑπόθεσιν τῆς περὶ ἄξονα κινήσεως τῆς γῆς ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ σύμπαντος, ἢ μᾶλλον περιστροφῆν τῆς γῆς περὶ ἕτερον κεντρικὸν σῶμα εἴτε τὸ τῶν πυθαγορείων τ. ἔ. κεντρικὸν πῦρ ἢ τὸν ἥλιον, ἢ μήπως μάλιστα συνδέει τὰς δύο ὑποθέσεις προλαβὼν οὕτω τὴν αὐτόχρημα πρὸς τὴν τοῦ Κοπερνίκου ταῦτιζομένην ἀνακάλυψιν τοῦ Ἀριστάρχου ἐκ Σάμου¹.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρῶγμα αὐτὴ αὐτὴ ἢ διατύπωσις τοῦ ζητήματος ἀποδεικνύει πάντως ὅτι ὁ Πλάτων παρηκολούθει τὰς μεγάλας ἀστρονομικὰς ἐρεῦνας τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ. Ἄφ' ἑτέρου ὅμως θὰ ἦτο ἐντελῶς ἀδικαιολόγητον νὰ πορίδωμεν, ἢ καὶ νὰ θέσωμεν ἔστω καὶ εἰς δευτέραν μοῖραν, τὴν συνάφειαν τῆς διατυπώσεως ταύτης πρὸς τὴν διαλεκτικὴν καὶ τὴν ἐπ' αὐτῆς στηριζομένην περὶ τῶν ἐπιστημῶν θεωρίαν τῆς «Πολιτείας», ὡς καὶ πρὸς τὰς διαλεκτικὰς ἀρχὰς τοῦ «Φιλήβου» καὶ τοῦ «Τίμαιου». Ἡ συνάφεια αὕτη αὐτόχρημα διὰ τῆς βίας ἐπιβάλλεται εἰς ἡμᾶς μόλις ὡς ἐνθυμηθῶμεν τὰ ἐν αὐτῷ τῷ δεκάτῳ βιβλίῳ τῶν «Νόμων» λεχθέντα ὅτι ἢ αἰωνίως ταῦτ' ἐπιτηρομένη, διαρκῶς τὰς αὐτὰς ἀναλογίας, τὴν αὐτὴν ἐννομον τάξιν τηροῦσα κινήσεις τῶν οὐρανίων σωματίων ἀποδεικνύει τὴν λογικότητα τοῦ σύμπαντος, ἐνῶ ἄτακτος καὶ μὴ κατὰ νόμους κινήσεις θὰ ἦτο ἀπόδειξις ἐλλείψεως νοῦ. Ἡ ἀντίθεσις ταύτης διατηρήσεως καὶ αἰωνίου ἀλλοιώσεως εἶνε τῇ ἀληθείᾳ πρόβλημα καὶ σχεδὸν δυνάμειθ' αὐτὴ νὰ εἴπωμεν, τὸ πρόβλημα πάντων τῶν προβλημάτων τῆς πλατωνικῆς διαλεκτικῆς. Ἡ διατήρησις ὅμως τοῦ νόμου ἐν αὐταῖς ταῖς ἀλλοιώσεσι ἦτο ὁ καθορισμὸς τοῦ ἀορίστου, ἦτο τὸ εἶναι τῆς γενέσεως, ἦτο ὁ νοῦς τοῦ σύμπαντος εἰς τὸν «Φίληβον» καὶ τὸν «Τίμαιον». Ἐπὶ τῇ βίσει τῆς προϋποθέσεως τῆς διατηρήσεως τοῦ νόμου ἐν ταῖς ἀλλοιώσεσι εἶχεν ἤδη διατυπωθῆν εἰς τὴν «Πολιτείαν» (529 D) τὸ πρόβλημα νὰ μὴ ἀναγιγνώσκωμεν τοὺς ἀληθεῖς ῥυθμοὺς τῆς κινήσεως καὶ τὰς μορφὰς τῶν τροχιῶν τῶν οὐρανίων σωμάτων ἐκ τῶν φαινομένων, ἀλλ' ἄνευ ἀντιράσεως πρὸς τὰ φαινόμενα νὰ συνάγωμεν αὐτοὺς θεωρητικῶς.

Ἡ μήπως θέλει τις ἴσως νὰ παραδεχθῆ μεταξὺ τῆς «Πολιτείας» καὶ τῶν «Νόμων» τὴν ἐξῆς διαφορὰν ὅτι τοῦτέστι κατὰ τὴν «Πολιτείαν»

1) Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἰδ. τὸ σχόλιον τοῦ Constantin Ritter σελ. 29, ἔ. καὶ τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ «Platons Stellung zu den Aufgaben der Naturwissenschaft» (Heidelberg 1919).

ὄχι μόνον εἶνε ἀνάγκη νὰ συναχθῆ καθαρῶς θεωρητικῶς ὁ νόμος τῆς κινήσεως τῶν πλανητῶν ἀλλὰ καὶ νὰ ἀπαλλαγῆ ἐν γένει τῆς ὑποχρεώσεως νὰ δοκιμασθῆ ἐπὶ τῶν, ὡς γνωστόν, ἀπατηλῶν φαινομένων τῶν αἰσθήσεων, ἐνῶ ἀντιστρόφως οἱ «Νόμοι» παραιτοῦνται πάσης θεωρίας καὶ θέλουσι νὰ ἀνεύρωσιν αὐτὸν τὸν νόμον ἐν τοῖς φαινομένοις ; — Ἄλλ' οὔτε ἐκεῖνο δύναται νὰ εἶνε ἡ γνώμη τῆς «Πολιτείας», οὔτε τοῦτο ἡ τῶν «Νόμων». Εἶνε περὶ τὸν μετὰ τὰ ἐν τῷ Ἑκτῷ Κεφ. λεχθέντα νὰ ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ χωρίου τῆς «Πολιτείας» (1). Ἐν δὲ τοῖς «Νόμοις» ἰδοὺ εἰς τὴν ἀποσκοπεῖ ἡ ὅλη συζήτησις : ἡ ἄμεσος ἐντύπωσις ἐκ τῶν αἰσθήσεων — ὁ Κλινίας ἀναφέρεται εἰς ἐκεῖνο τὸ ὅποιον διαρκῶς διὰ τῶν ὀφθαλμῶν βλέπομεν (821 C) — εἶνε ἀπορριπτέα ὡς αὐτόχρημα ἱεροσυλία, δηλαδή ὡς ἀνυπόφορος προσβολὴ ἐναντίον τῆς ὑπὸ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ζητουμένης πρώτης ἀρχῆς, ἐναντίον τῆς ἐννόμου τάξεως τοῦ σύμπαντος ἢ ἐντύπωσις τοῦτέστιν ὅτι αἱ κινήσεις τῶν πλανητῶν πράγματι, ὡς δεικνύει τὸ ὄνομα αὐτῶν (πλίνητες), διεξάγονται ἄνευ νόμου καὶ τάξεως ὡς φαίνονται (822 B φαίνεται δὲ πολλὰς φερόμενον... οὐκ ὀρθῶς δοξάζεται). Ἐν δὲ ἄλλο θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ διορθώσῃ τὴν πλάνην ταύτην ἂν μὴ ἡ θεωρία τῆς ἐπιστήμης ἢ ὁποία ἀκριβῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προσλαμβάνεται, καὶ ἀκριβῶς ὡς ἐκ τούτου ἀποδεικνύεται ἀπαραίτητος ; Ἐὰν δὲ τὸ ἐνταῦθα διατυπούμενον ζήτημα ὀρθῶς ἀναφέρεται, ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Simplicius παραδοθείσῃ ἡμῖν μορφῇ, εἰς τὴν μέθοδον τῆς ὑποθέσεως, τοῦτέστι τῆς θεωρητικῆς θεμελιώσεως, ἐὰν ταῦτο χρόνως μετὰ πάσης δυνατῆς σαφηνείας ζητεῖται ἢ ἀπόδειξις τῆς συμφωνίας πρὸς τὰ φαινόμενα, ἐὰν ἡ ἀστρονομικὴ «ὑπόθεσις» ὀρθῶς ὑποβάλλεται εἰς τὸν ὅρον «νὰ σώζῃ τὰ φαινόμενα» (νὰ διατηρῆ, μὴ ἀνατρέπη, τὰ φαινόμενα διασώζειν), βεβαίως ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ προὑποθέσωμεν καὶ εἰς τοὺς «Νόμους» τὴν ἐκ τῆς ὀριμοτάτης πλατωνικῆς διαλεκτικῆς ἠντλημένην ταύτην ἀντίληψιν τοῦ ζητήματος ἢ ὁποία, κατ' οὐσίαν, ἐν τῇ «Πολιτεία» ἤδη εἶχε τεθῆ ὡς βίσις.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν καὶ ἐνταῦθα τὰ πράγματα ἔχουσιν οὕτως ὥστε σιωπηρῶς προὑποτίθενται αἱ θεμελιώδεις ἀρχαὶ τῆς πλατωνικῆς διαλεκτικῆς, οὐδαμῶς δὲ αὐταὶ θυσιάζονται ἢ ἔστω καὶ προσωρινῶς δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν.

Εὐρισκόμεθα εἰς τὸ τέρας τῆς ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων τοῦ Πλάτωνος εἰς φῶς ἐρχομένης ἐξελίξεως τῆς διαλεκτικῆς αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Ἀριστοτέλης ἀναφέρει καὶ μεταγενεστέρως τροποποιήσεις τῆς θεωρίας αὐτοῦ ταύτας ἀνάγκη ἐν τέλει νὰ ἐξετάσωμεν.

1) Πρὸβλ. καὶ τὸ ἄνω μνημονευθὲν σύγγραμμα τοῦ Ritter σελ. 76—83.

Πρὸς τὴν ἐξέτασιν ταύτην συνδέεται καὶ ἄλλος τις σκοπός. Ἡ ἡμέ-
τερα ἀντίληψις τῆς περὶ τῶν Ἰδεῶν θεωρίας εἶνε ἐκ διαμέτρου ἀντίθετος
πρὸς τὴν τοῦ Ἀριστοτέλους ἢ ὁποῖα ὡς ἐκ τοῦ κύρους αὐτοῦ εἶνε μέχρι
τῆς σήμερον σχεδὸν γενικῶς παραδεδεγμένη. Διὰ τὰ εἴμεθα ὅμως ἐπαρ-
κῶς ὀπλισμένοι ἐναντίον τόσοῦ ἰσχυροῦ ἀντιπάλου δὲν ἀρκεῖ ὅτι ἀπεδεί-
ξαμεν τὴν γνώμην ἡμῶν ἀμέσως ἐκ τῆς ἀσφαλεστάτης πηγῆς, τῶν ἰδίων
τούτέστι τοῦ Πλάτωνος πλήρως διατηρηθέντων ἔργων, ἀλλ' ἀπαιτεῖται
προσέτι τόσον γὰρ ἀνερευνήσωμεν παρ' αὐτῷ τῷ Ἀριστοτέλει τὰς πηγὰς
τῆς παρεξηγήσεως, ὅσον καὶ νὰ ἐπιβεβαιώσωμεν τὸ σφαιερὸν τῆς ὑπ' αὐ-
τοῦ διδομένης ἐρμηνείας τῶν Ἰδεῶν ὑποδεικνύοντες τὰς παρ' αὐτῷ τῷ
ἰδίῳ ἀναφαινομένας παραλόγους συνεπεῖας.

Τοῦτο θ' ἀποτελέσει τὸ ἀντικείμενον τῶν δύο τελευταίων ἡμῶν κεφα-
λαίων ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν πρῶτον ἐρευνᾷ τὴν ἐν γένει σχέσιν τοῦ Ἀρι-
στοτέλους πρὸς τὸν Πλάτωνα εἰς τὰ ζητήματα τῶν ἀρχῶν, ἐνῶ εἰς τὸ
δεύτερον θὰ ἐκτεθῆ ἡ κριτικὴ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐπὶ τῆς περὶ τῶν Ἰδεῶν
θεωρίας, τόσον τῆς περιλαμβανομένης εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος
ὅσον καὶ τῆς ἀποτελούσης τὴν προφορικὴν παράδοσιν, καὶ θὰ παραβληθῆ
πρὸς τὴν μέχρι τοῦδε παρ' ἡμῶν βεβαιωθεῖσαν κατάστασιν τῶν πραγ-
μάτων.